

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés tézisei

dr. jur. Sziebig Orsolya Johanna LL.M.

**A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények nemzetközi
jogi keretei**

Témavezető:

Prof. Dr. Blutman László, tanszékvezető egyetemi tanár

Szeged

2019

Tartalomjegyzék

I. A doktori értekezés háttere.....	2
I.1. A kutatási feladat azonosítása és annak indokai	2
I.2. A kutatás célkitűzései	3
I.3. Kutatásmódszertan és anyaggyűjtés	6
I.3.1. Releváns szakirodalmi bázis feldolgozása.....	6
I.3.2. Nemzetközi jogi és uniós jogi jogforrások	6
I.3.3. A kormányközi nemzetközi szervezetek határozatainak elemzése.....	7
I.4. Az értekezés tartalmi bemutatása.....	7
II. Tézisek.....	9
II.1. A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények jelentősége.....	10
II.2. Fogalmi kérdések.....	10
II.3. Fogalmi elemek	11
II.4. A vadvilági kereskedelemhez és a CITES-hez kötődő megállapítások.....	13
II.5. A CITES-hez kapcsolódó kritikai észrevételek köre.....	14
III. Az értekezés témájában megjelent publikációk listája	17

I. A doktori értekezés háttere

I.1. A kutatási feladat azonosítása és annak indokai

*„Emlékezzünk arra, hogy az állatoknak és növényeknek
nincsen parlamenti képviselőjük, akinek írhatnak;
nem tudnak ülősztrájkot folytatni, sőt, semmilyen sztrájkot;
rajtunk kívül nincsen senkijük, aki felszólalna értük,
az emberi lények, akik megosztják velük a világot, de nem birtokolják.”*

(Gerald Durrell)

A biológiai sokféleség csökkenése napjaink egyik legfontosabb környezetvédelmi kérdése. A biodiverzitás megőrzésének egyik eszköze a veszélyeztetett fajok védelme. A veszélyeztetett fajok számáról megbízható információként szolgál a Természetvédelmi Világszövetség 1948-ban létrehozott vörös listája. A lista szerint több mint 28 ezer fajt, az összes csaknem 30 százalékat fenyegeti a kihalás. A fajok fennmaradását nagyban veszélyeztetik az olyan tevékenységek, mint a természetes élőhelyek pusztítása és a globális felmelegedés következtében kialakuló káros hatások. Azonban a fokozott *extinkció* egyik vezető oka a fajok gazdasági célzatú kizsákmányolása. A fajok pusztulása alapvetően természetes jelenség az élővilágban, de az utóbbi évszázadok, különösen az utóbbi század emberi tevékenysége azt eredményezte, hogy a természetes kihalás rátájánál sokkal nagyobb számú, évente mintegy 5-20 ezer közötti faj tűnik el. Veszélyeztetettnek hívjuk azokat a fajokat, amelyeket a kihalás veszélye fenyeget, tehát fennmaradásuk nem biztos, amely általában két tényező eredménye. Egyrészt az ún. élőhelypusztítás, másrészt pedig a vadvilág nem fenntartható kizsákmányolása, kiaknázása.

A doktori értekezésem alapjául szolgáló „*wildlife crime*” jelenséggel 2015-ben találkoztam először, amikor az évente megrendezésre kerülő ACUNS konferencián vettem részt, Bécsben. Későbbi kutatásaim során szembesültem azzal, hogy a magyar tudományos irodalom számára gyakorlatilag ismeretlen az érintett témakör. A szakirodalom és a foglalkozás hiánya azért is érthető nehezen, mivel a nemzetközi közösség számára központi kérdéssé vált a biodiverzitás védelme és a fajok fennmaradását veszélyeztető jelenségek köre. Az értekezésemben is több alkalommal kiemelem, hogy a vadvilágot károsító bűncselekmények köre a biodiverzitás megőrzése érdekében tett lépések egyik legnagyobb akadályának tekinthető. Doktori tanulmányaim során több munkát is publikáltam a vadvilággal kapcsolatos bűncselekményekről, a vonatkozó fogalmi kérdésekről és uniós jogi vonatkozásokról. Értekezésemben a vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények egyik típusával, a vadvilágból származó fajokkal vagy termékekkel folytatott

kereskedelemmel foglalkozom kiemelten és a kapcsolódó CITES (*Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, Egyezmény a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről. 1973. (1975.)) egyezményvel.¹

A környezet elleni bűncselekmények egyik megvalósulási formája a vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények köre, ezen belül pedig a vadon élő állat- és növényfajokkal, valamint az azokból készült termékekkel folytatott kereskedelem. A vadvilággal kapcsolatos bűncselekményeknél tágabb kört fog át a büntetendő cselekmények köre, hiszen csak a legsúlyosabb elkövetési magatartásokat sújtják olyan büntetőjogi jogkövetkezményekkel, mint a szabadságvesztés. Az értekezés alapját az előzőekben ismertetett cselekményi körből egy, a vadvilági kereskedelem képezi, ezen belül is a CITES keretében szabályozott, veszélyeztetett vadon élő fajokkal folytatott kereskedelmi tevékenység.

I.2.A kutatás célkitűzései

a) Terminológiai problémák rendezése.

A magyar szakirodalomban nincsen elfogadott megfelelője jelenleg az olyan angol terminológiának, mint a „*wildlife crime*”, „*wildlife trade*”, „*wildlife products*”. Így elsődleges célkitűzés volt egy olyan megfelelő fordítás kidolgozása, amely mind a tartalmi, mind a nyelvhelyességi szempontoknak megfelel és jól alkalmazható.

b) A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények fogalmának meghatározása.

Bár a magyar szakirodalom is foglalkozik a környezeti bűncselekményekkel, azok egyik legfontosabb megvalósulási formái, a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények, a vadvilági kereskedelem kevésbé ismertek annak ellenére, hogy a nemzetközi környezetvédelmi diskurzus főszereplőivé váltak az utóbbi évtizedben. Ugyanakkor az értekezés keretében nem volt célom az összes környezeti bűncselekmény részletes elemzése. Az értekezés egyik központi eleme annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy egyáltalán lehetséges-e egységes fogalomalkotás, vagy csak azok a fő elemek állapíthatók meg, amelyek általában véve jellemzik a vadvilággal kapcsolatos bűncselekményeket.

c) A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények jellemzőinek meghatározása.

Jelenleg nincsen nemzetközi szinten elfogadott definíciója az ún. „*wildlife crime*” jelenségnek, bár az egyes fogalmi elemek azonosíthatók a nemzetközi szervezetek és vonatkozó nemzetközi

¹ Továbbiakban: Egyezmény, CITES, Washingtoni Egyezmény

egyezmények segítségével. Rendszereztem a vonatkozó határozatokat, megállapodásokat, eszközöket, amelyeket a nemzetközi közösség a vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények témakörében alkalmaz.

d) A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények és a határon átnyúló szervezett bűnözés közötti kapcsolat feltárása.

A vadvilágot károsító cselekmények sok esetben megmaradnak az egyes államok területén belül (például az orvvadászat), azonban a szervezett bűnözői csoportok térnyerése a környezeti bűncselekmények elkövetése során, új kihívások elé állítja a bűnüldöző szerveket. A jogellenes vadvilági kereskedelem biztosítja, hogy a sokszor szintén illegális módon megszerzett vadvilágból származó termékek, egyedek eljussanak a végső vásárlóhoz. Így a téma szempontjából nélkülözhetetlen a határon átnyúló szervezett bűnözés és a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények, különösen a jogellenes kereskedelmi tevékenység közti kapcsolódás meghatározása, a vonatkozó nemzetközi jogi instrumentumok értékelése.

e) A jogellenes vadvilági kereskedelem – a vadvilágból származó egyedek, illetve azokból készült termékek kereskedelme – a biodiverzitás megőrzése érdekében tett erőfeszítések egyik legnagyobb akadálya.

A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények tipikus megvalósulási formája – amely már nemzetközi jelleget hordoz – a jogellenes vadvilági kereskedelem. A vadvilági kereskedelem alapvetően nem tilalmazott, számos állam egyik fő bevételi forrását jelenti. Amennyiben az veszélyeztetett, vadon élő fajokkal történik, a kereskedelem a CITES tárgykörébe tartozik, éppen ezért kiemelkedő jelentőséggel bír a Washingtoni Egyezmény.

f) A CITES kritikai szemléletű vizsgálata.

A Washingtoni Egyezmény az egyik legjobban működő rendszert hozta létre, ha a multilaterális környezeti egyezményeket szemléljük. Azonban több szempontból – hatékonyság, a szabályozás módja, a függelékek rendszere – kritika fogalmazható meg a CITES-el szemben. Az értekezés egyik legfőbb célkitűzése a Washingtoni Egyezmény kritikai vizsgálata volt, kitérve a szakirodalomban is tárgyalt legfontosabb kérdésekre.

g) Egy releváns esettanulmányon keresztül szemléltetni a CITES-hez kapcsolódó Függelékek hatását a vadvilággal kapcsolatos bűncselekményekre és a fajok fennmaradására.

A CITES által biztosított védelem szintje abban mutatkozik meg, hogy az adott faj az Egyezmény melyik Függelékében (I. – II. – III.) kerül listára. Azonban a kritikai észrevételek egy jelentős része azért fogalmazódott meg, hogy a CITES pusztán politikai jellegű eszköz az államok kezében és azon fajok esetében, amelyek jelentős gazdasági értékkel rendelkeznek, nem nyerhető el az államok támogatása.

h) A kereskedelmi felfüggesztések összeegyeztethetőségéről való értekezés, tekintettel a WTO szabályozására és a nemzetközi kereskedelmi jogra.

A téma multidiszciplináris jellegéből adódik, hogy a nemzetközi kereskedelmi jog egyes aspektusai is felmerülnek, különösen a CITES nyomán alkalmazandó kereskedelmi felfüggesztések összeegyeztethetősége a nemzetközi kereskedelmi joggal.

i) A nemzetközi szerződési jogi aspektus elemzése – a Washingtoni Egyezményhez fűzött fenntartások hatása a fajok védelmére.

A nemzetközi egyezményekhez fűzött fenntartások kérdésköre egy újabb téma, amely a CITES hatékonyságával kapcsolatosan felmerül. A fenntartások több esetben is az Egyezmény gyakorlati érvényesülését akadályozták és rendszeresen akkor kerülnek alkalmazásra, ha az érintett fajok gazdasági hasznot hoznak az államoknak. Tekintheünk-e tehát a fenntartásokra a Washingtoni Egyezmény kapcsán, mint az államok kibúvójára a fajok védelme alól?

j) A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények és az egyéni felelősség kérdésének elemzése.

Alapvetően a környezeti bűncselekmények gyűjtőfogalmába tartozó cselekményekért való egyéni büntetőjogi felelősség megállapítása megmarad az államok igazságszolgáltató szerveinek kezében. Bár számos multilaterális környezeti tárgyú egyezmény esetében találhatunk hátrányos jogkövetkezményekre vonatkozó szabályokat – ez alól a CITES sem kivétel – azok a nemzeti szintű jogalkotásra bízzák a részletek kidolgozását. Több állam esetében nem is beszélhetünk bűncselekményi minősítésről. A különböző jogkövetkezményeknek, legyenek azok polgári jogiak, büntetőjogiak vagy közigazgatási jellegűek, mind megvannak a sajátos funkciói a környezetet károsító cselekmények szankcionálásában. Mivel a nemzetközi közösség számára egyre sürgetőbb problémát jelentenek a környezet elleni bűncselekmények, a formálódó nemzetközi büntetőjog a jövőben eljuthat egy önálló kategória megalkotásáig. Azonban

napjainkban ilyen, környezeti tárgyú nemzetközi bűncselekményről nem beszélhetünk annak ellenére, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság gyakorlata is egyre nagyobb figyelemmel van a környezetkárosító cselekményekre.

k) Az Európai Unió vadvilági kereskedelemre vonatkozó szabályozásának elemzése, az Európai Unió, mint részes fél a Washingtoni Egyezményben.

Az EU volt az első, az Egyezmény rendszerében „*regionális gazdasági szervezetnek*” hívott entitás, amely részes féllé vált az Egyezményben. A részletes elemzés további indoka, hogy a vadvilági kereskedelem egyik „*ütközőzónája*” az Európai Unió területe, ahol a belső piac további nehézségek elé állítja az államokat.

I.3. Kutatásmódszertan és anyaggyűjtés

A kutatás során három fő forrásanyagra támaszkodtam. Elsősorban a vonatkozó, szinte teljes egészében idegen nyelvű szakirodalom feldolgozására, továbbá a nemzetközi jog és az európai uniós jog forrásaira, végül, de nem utolsó sorban a nemzetközi kormányközi szervezetek határozataira.

I.3.1. Releváns szakirodalmi bázis feldolgozása

A doktori értekezésem megírását nagyban indokolta a magyar szakirodalom szinte teljes hiánya, ezért magyar nyelvű tanulmányok és könyvek nem álltak rendelkezésre, kifejezetten a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények nemzetközi jogi vonatkozásairól. Azonban egyes speciális témákhoz, mint a szankciók kérdése, a fenntartások, az uniós jog egyes vonatkozásai, felhasználtam és hivatkoztam a mértékadó forrásokra. A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekményekkel az idegen nyelvű szakirodalom részletesen foglalkozik, különös tekintettel a CITES és a vadvilági kereskedelem kérdésére. Így elsősorban az angol nyelvű szakirodalmi bázis feltérképezésére és feldolgozására, elemzésére vállalkoztam. A mértékadó szerzők közül mindenképpen ki kell emelni *Rosalind Reeve (Royal Institute of International Affairs)* és *Peter H. Sand (Ludwig-Maximilians-Universität, München)* munkáit, akik részletesen foglalkoztak a CITES kritikai tanulmányozásával. Továbbá, számos jól használható, online forrás érhető el, különös tekintettel a fajkihálásra, gyakorlati problémákra és jó gyakorlatokra vonatkozóan.

I.3.2. Nemzetközi jogi és uniós jogi jogforrások

Az értekezésben több helyen: a környezet elleni bűncselekmények és a biológiai sokféleséggel kapcsolatosan is, számos nemzetközi szerződés kerül megnevezésre. Azonban részletesen csak

egy nemzetközi egyezmény került elemzésre, mégpedig a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok kereskedelméről szóló CITES. A kutatás során – különösen a vadvilági kereskedelemmel kapcsolatosan – megkerülhetetlen volt a kodifikált nemzetközi szerződés, a CITES, középpontba helyezése. Mivel igyekeztem elkerülni az összefüggő és hosszás idézeteket és nem szerettem volna kizárólag az Egyezmény szövegére támaszkodni, igyekeztem gyakorlati példákon keresztül szemléltetni a szerződéses rendelkezéseket. Ennek eklatáns példája a függelékek kritikájáról szóló fejezet, ahol a szerződéses szabályokat az afrikai elefántok esetén át mutattam be. Az Európai Unió tekintetében az EU vadvilági kereskedelemre vonatkozó rendeletei (*Wild-life Trade Regulations*) képezték a releváns fejezetek alapját, azt kiegészítve a vonatkozó állásfoglalásokkal, közleményekkel (az Európai Unió Tanácsának és a Bizottság részéről) és egyéb jogforrásokkal.

I.3.3. A kormányközi nemzetközi szervezetek határozatainak elemzése

A kutatás során elsődleges szempont volt a vonatkozó nemzetközi szervezetek határozatainak a feltérképezése, amelyek részletesen foglalkoztak a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények fogalmi kérdéseivel. Az ENSZ főszervei által hozott határozatokra jellemzők, hogy kitérnek a bűncselekmények jelentőségére, gyakorlati példákkal szemléltetve azt. További elemek a szervezett bűnözéshez és egyéb vonatkozó cselekményekhez kötődnek, mint a korrupció, valamint a releváns nemzetközi egyezmények minél szélesebb körű ratifikációjára való felhívás is megjelenik. Éppen ezért a határozatokban a gyakorlati és nemzetközi jogi elemek keveredve találhatóak meg. Ennek keretében elemeztem az ENSZ Biztonsági Tanácsának és Közgyűlésének, valamint a Gazdasági és Szociális Tanácsnak, az ENSZ Bűnmegelőzési és Büntető Igazságszolgáltatási Bizottságának, a UNODC-nek és a UNEP-nek a vonatkozó határozatait. A határozatok elemzése során igyekeztem elkülöníteni a különböző jogterületekhez és jogágakhoz tartozó elemeket, különös tekintettel a kereskedelmi tevékenységet érintő részekre.

I.4. Az értekezés tartalmi bemutatása

Az vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények transzszisztematikus, multidiszciplináris jellegéből adódóan az értekezés felépítése is az egyes vonatkozó jogterületeket és jogágakat követi. Az értekezésben megtalálhatóak a nemzetközi környezetvédelmi jogi, nemzetközi kereskedelmi jogi, büntetőjogi és nemzetközi büntetőjogi, uniós jogi és nemzetközi közjogi elemek is. Mivel az értekezés elsősorban a veszélyeztetett, vadon élő fajok kereskedelmével és annak jogellenes formájával mint a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények egyik esetével foglalkozik, az előbb említett témakörök részletes feltárása más irányba terelte volna a dolgozatot. A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények témakörének kutatása

megköveteli a multidiszciplináris kutatás- és látásmódot, az összehasonlító jellegű elemzést. A tárgykör érdekes és nehezen megítélhető jogi problémákban gazdag, amelyek feltárása, megválaszolása, kitartó mérlegelést és nemzetközi szemléletet igényel. Ugyanakkor számos olyan vonatkozó részkérdés is felmerül, amelyek nem kerülnek elemzésre az értekezés keretében. Ide sorolható a biológiai sokféleség védelme érdekében alkotott egyezmények sora, az őslakos népek jogai, az államfelelősség kérdése, valamint a szabadkereskedelem és a környezetvédelem összefüggései.

A bevezető gondolatok és a célkitűzések meghatározását követően az értekezésben először a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekményekkel, mint jelenséggel foglalkozom, kiemelve annak jelentőségét a fajok fennmaradására és az egyes államok környezeti, társadalmi, valamint gazdasági helyzetére (*II. fejezet*).

A III. fő fejezetben a fogalmi kérdéseket veszem sorra, amely keretében a rendszertani hely tisztázása után, az egyes fogalmi problémák taglalása történik. Bár eltekintek a környezet elleni bűncselekmények részletes elemzésétől, a fő kategóriákat és fogalmakat beépítettem a dolgozatba. Az egyes fogalmi elemek is kibontásra kerülnek, különös tekintettel és részletező jelleggel a határon átnyúló szervezett bűnözés, valamint a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények összefüggéseinek megvitatására. Utóbbi két tárgykörben a releváns nemzetközi egyezmények is vizsgálat tárgyát képezik. A kormányközi nemzetközi szervezetek – többek között az ENSZ főszerveinek és a UNEP-nek – a határozatai, döntései is a tanulmányozás tárgyai közé tartoznak. Utóbbiak esetében is megfigyelhető, hogy az egyes – büntetőjogi, környezetvédelmi és környezetvédelmi jogi, kereskedelmi jogi és nemzetközi közjogi – elemek keverten kerülnek taglalásra.

A IV. fejezetben a vadvilági kereskedelem kérdésével foglalkozom. Átfogó jelleggel a vadvilági kereskedelemre vonatkozó nemzetközi és uniós jogi szabályozást elemzem, amely jogellenes formája a vadvilágot károsító cselekmények legfontosabb nemzetközi jellegű formájának tekinthető. A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló Washingtoni Egyezmény 1973-as elfogadása óta rengeteg kihívás tépázta meg az egyébként sikeresnek tekinthető szerződéses rendszert. A CITES gyakorlatban történő megvalósítása olyan nemzetközi közjogi és nemzetközi kereskedelmi jogi kérdéseket vet, amelyeket megnyugtatóan aligha válaszolhatunk meg. Ide sorolhatók a CITES részes konferenciáin elfogadott határozatok és döntések kötőereje, a kereskedelmi felfüggesztések összeegyeztethetősége a WTO rendszerével és a fenntartások hatása a fajok védelmére. Kitérek a „hátrányos jogkövetkezmények” körére, az individuális büntetőjogi felelősségre, a Nemzetközi Büntetőbíróság legújabb felfogására a környezet károsító cselekményekhez kötődően.

Végül, de nem utolsó sorában, az *V. fő fejezetben* az Európai Unió vadvilági kereskedelemre vonatkozó legfőbb rendelkezéseit, normáit elemzem, kitérve a CITES és az EU vadvilági rendeletei közötti különbségekre.

Az értekezést a *záró gondolatok* előtti összefoglaló fejezet zárja, „*Konklúzió: a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények elleni küzdelem eszközei - sarokpontok a védett fajok megőrzésében*” címmel.

II. Tézisek

A tézisek előtt röviden összefoglalom, a *terminológiai* kérdéseket miként rendeztem és a dolgozatban milyen elnevezéseket alkalmaztam.

Az értekezés első fő célkitűzése a releváns terminológia magyar nyelvbe történő átültetése volt, hogy az megfeleljen mind a tudomány, mind pedig a nyelvhelyesség követelményinek. Ennek eredményeképpen történt meg a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények fogalmának elkülönítése a ténylegesen büntetőjogilag szankcionált bűncselekményektől. Az értekezésben a „*wildlife crime*” kifejezést a „*vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekményeknek*”, illetve a „*vadvilággal kapcsolatos bűncselekménynek*” fordítom azzal, hogy a bűncselekmény kifejezést olyan államok tekintetében használom, amelyek ténylegesen így szankcionálják az Egyezmény megsértését. Az értekezésben a „*vadon élő fajok kereskedelme*” vagy a „*vadvilági kereskedelem*” elnevezéseket használom (eredeti angol nyelvű elnevezés: "*wildlife trade*"). A vadvilágból származó egyedeket, példányokat és az azokból készült termékeket sok esetben – főként fejlődő államokban – hagyományos piaci körülmények között árulják. Az érintett helyszínek elnevezése „*wildlife market*”, amelyet vadvilági termékek piacának fordíthatunk. A vadvilágból származó fajokból készült termékekre a „*wildlife products*” kifejezéssel utalnak. Utóbbi szintén gyűjtőfogalomnak tekinthető, hiszen a vadon élő fajok bármely – többek között: gyógyászati célú, élelmezési, díszítési, divatipari – felhasználása ebbe a kategóriába sorolható. A „*product*” legszélesebb értelemben vett jelentései: termék, áru, így a kifejezés leginkább vadvilági termékeknek/árunknak fordítható le. A „*forest crime*” elnevezést szintén elfogadott módon lehet erdészeti bűncselekményeknek fordítani, így a dolgozatban is ezt az elnevezés jelenik meg.

Az alábbiakban pontokba szedve röviden bemutatom azokat a legfontosabb következtetéseket, amelyekre az értekezésemben jutottam.

II.1. A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények jelentősége

a) A vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények egyik köre és típusa valóban a transznacionális szervezett bűnözés keretében valósul meg, azonban a vonatkozó instrumentumok tételesen nem térnek ki erre. Így nem elvetendő a korrupció és szervezett bűnözés elleni egyezmények *kiegészítése*, akár jegyzőkönyvi szinten a vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények és kereskedelem eseteivel.

b) A CITES tagságát tekintve gyakorlatilag univerzális egyezménynek tekinthető, azonban annak *hatékony végrehajtása* még várat magára. Emiatt támogatni kell a kevesebb erőforrással rendelkező részes feleket, hogy a fajmegőrzési tervek keretében hatékony és célravezető megoldásokat dolgozzanak ki és hajtsanak végre nemzeti szinten. A támogatás ki kell, hogy terjedjen mind a pénzügyi-, mind a humán erőforrások fejlesztésére, beleértve a szakértői bázis támogatását. Kiemelt kérdéskör a szakértelem biztosítása, amely kiterjed a határon szolgálatot teljesítő tisztek képzésétől, az igazságszolgáltatásban dolgozó jogászokig.

II.2. Fogalmi kérdések

a) Bár a természet elleni bűncselekmények közé sorolható vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények pontos *fogalma* nem került eddig megalkotásra egyetlen nemzetközi jogi instrumentumban sem, annak lényegi elemei és jellemzői meghatározhatók. Ezentúl minden vonatkozó egyezmény, kormányközi és nem kormányközi nemzetközi szervezet kialakított sajátos fogalmakat, hogy pontosan mit értenek a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények körén. Jelenleg nincsen egységesen elfogadott fogalma a vadvilággal kapcsolatos bűncselekményeknek. Véleményem szerint az egységes fogalom hiánya nem meglepő és annak megalkotása sem feltétlenül szükséges. Hiszen akkor, ha egy kifejezetten büntetőjogi szemszögből közelítő szervezetről van szó – mint a UNODC – akkor az olyan, a bűncselekményekhez kötődő elemek kerülnek előtérbe, mint a szervezett bűnözéshez kötődő szálak és a korrupció. Más esetekben, ha a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából vizsgáljuk a jelenséget, a minél szélesebb körű rendszertani megközelítés, a természetvédelmi szempontok és a veszélyeztetettség kerül előtérbe. Így elmondható, hogy a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények általános jellemzői viszonylag egyszerűen megállapíthatók, egységes fogalomalkotásról nem beszélhetünk és az nem is feltétlenül szükséges. Ennek fényében került az értekezés keretében

meghatározásra egy fogalom, valamint a cselekmények sokszínűségére tekintettel, fókuszpontban a kereskedelmi tevékenység elemzése és értékelése történt meg.

b) Jelen dolgozat keretében vizsgálat tárgyát képezték a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények *jellemzői*, különös tekintettel a nemzeti szintű büntetni rendelésre, a szervezett bűnözésre és a korrupcióra. Összegző jelleggel megállapítható, hogy bár a vadvilágot károsító cselekmények büntetni rendelése minden államban nemzeti szinten valósul meg, előtérbe helyezve a honos állat- és növényvilágot, a nemzetközi közösség szempontjából a határon átnyúló, általában a szervezett bűnözés jegyeit is magán viselő tevékenységek bírnak jelentőséggel, ideértve a jogellenes vadvilági kereskedelmet is. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a környezet elleni bűncselekmények és a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények már az államon belül megvalósulnak, azonban a jogellenes kereskedelmi tevékenység hatására nemzetközivé válnak és a szervezett bűnözés begyűrűzése miatt kialakult egy új bűncselekményi kategória, amely gyakran együtt jár más bűncselekmények megvalósulásával is, ezen belül elsősorban a különböző korrupciós cselekményekkel. Bátran kijelenthető, hogy a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények és tágabb értelemben a környezet elleni bűncselekmények a biodiverzitás és a környezeti erőforrások fenntartható kiaknázásának egyik legnagyobb gátjai.

II.3. Fogalmi elemek

a) A környezetet károsan befolyásoló cselekmények szankcionálásában helye van a különböző jellegű *jogkövetkezményeknek*, legyenek azok polgári jogiak, közigazgatási jogiak vagy büntetőjogiak. Nyilvánvalóan a súlyosabb szankciók csak *végző esetben*, a büntetőjogi minősítés esetében lesznek alkalmazhatók. Az sem kizárt, hogy a különböző jogágak következményeit egymás mellett alkalmazzák, például egy különösen súlyos szennyezés maga után vonhatja a közigazgatási és a büntető igazságszolgáltatási rendszer párhuzamos eljárásait is. A nemzeti büntetőjog szerepe tehát vitathatatlan a vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények terén, hiszen a nemzeti büntetni rendelés nélkül nem beszélhetünk bűncselekményről.

b) Mivel a vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények szorosan kötődnek a *szervezett bűnözéshez* és a *korrupcióhoz*, törekedni kell arra, hogy az államok csatlakozzanak a releváns nemzetközi egyezményekhez, illetve azok végrehajtása érdekében hatékony nemzeti intézkedéseket tegyenek. Már nemzetközi és európai uniós szinten is megállapításra került a vadvilággal

kapcsolatos büntetendő cselekmények, a jogellenes vadvilági kereskedelem és a határon átnyúló szervezett bűnözés összefonódása. 2016-ban készült el az első olyan riport, amely részletesen foglalkozik *a vadvilággal kapcsolatos bűncselekményekkel mint szervezett bűnözési formával, és részletesen feltárja a két jelenség közötti kapcsolódási pontokat*. Így elmondható, hogy nemzetközi szinten is elterjedni látszik az a felfogás, amely a vadvilággal kapcsolatos bűncselekményekhez a nemzetközi szervezett bűnözésen keresztül közelít. A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekményekből származó illegális jövedelem világszinten a harmadik helyet foglalja el, azonban sem a szervezett bűnözésről szóló egyezmény, sem az ahhoz kapcsolódóan elfogadott kiegészítő jegyzőkönyvek nem említik azt. Ennek a jogalkotási, végrehajtási és igazságszolgáltatási rendszerben fellelhető hiányosságnak a leküzdésére törekszenek az olyan nemzetközi szervezetek, mint a UNODC.

c) A környezeti bűncselekmények esetében a *korruptió* biztosítja a szabályok megkerülését, a „félrenézést”, ami lehetővé teszi az erőforrások kiaknázását, azok kereskedelmét-szállítását és végül eladását, profitszerzés érdekében. A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények megvalósulásához gyakorlatilag elengedhetetlen feltételként társulnak a korrupciós cselekmények. A korrupció tehát szorosan kapcsolódik a környezeti bűncselekményekhez, különösen a vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények köréhez, az illegális kereskedelmi tevékenységhez. Ahogyan már arra korábban történt utalás, a kínálati oldal, vagyis a vadvilágból származó egyedek és termékek származási országai általában fejlődő államok. Utóbbiakra jellemző a nem megfelelő gazdasági teljesítmény, a gyenge kormányzati struktúra, sebezhetővé téve őket a korrupcióra. Tudományos szinten kimutatásra került, hogy a jogellenes elefántcsont-kereskedelem és az állami korrupció között világos összefüggés van, lehetővé téve az orrvadászatot és az elefántcsont nemzetközi határokon történő átjuttatását, akár diplomáciai álca alatt vagy vesztegetés, hamis iratok használatával. Kimutatásra került, hogy azok az államok, ahol a biológiai sokféleség különösen gazdag, ki vannak téve az ún. „erőforrás átoknak”, vagyis a természeti erőforrások magas szintje ellenére alacsony szintű fejlettséggel rendelkeznek és jobban ki vannak téve a korrupciónak. A 2003-ban aláírt és 2005-ben hatályba lépett korrupció elleni egyezmény az egyik legfontosabb eszköz lehet a vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények visszaszorítása érdekében. A vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények és a korrupció közötti összefüggés vitathatatlan, mint ahogyan arra az ENSZ korrupció elleni egyezményének 7. részeselek találkozásánál is rámutattak.

II.4. A vadvilági kereskedelemhez és a CITES-hez kötődő megállapítások

a) Amennyiben az Egyezménynek való *megfelelés* kérdését vizsgáljuk, célravezetőnek tekinthető a kereskedelmi felfüggesztések alkalmazása, azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy a fejlődő államokat, amelyek eleve kevesebb erőforrással rendelkeznek, ne sújtsák aránytalan mértékben és a szankciók helyett a helyes alkalmazáshoz vezető eszköztárat részesítsék előnyben.

b) Sürgős intézkedéseket igényel a *társadalmi tudatosság* javítása, amely lehetővé teszi, hogy a magánemberek is szabálykövető módon vásároljanak vadvilági termékeket, vagy csökkenjen a kereslet. A társadalmi tudatosság csak hosszú évek munkájával fejleszthető, leginkább a felmenő generációk tekintetében, azonban elkerülhetetlen a figyelemfelhívó programok szervezése és a megfelelő információk elérhetővé tétele és rendelkezésre bocsátása.

c) Az egyes államokban alkalmazott hátrányos jogkövetkezményeket tekintve, a részes államok között nagy különbségeket találhatunk, különösen a kiszabható szankciók tekintetében. A bűnelkövetők által kihasznált „*forum-shopping*” lehetőségét csökkentené, sőt ki is zárná, ha a vadvilágot károsító cselekmények egységesen bűncselekményi minősítést kapnának, komoly jogkövetkezményekkel (például: szabadságvesztés-büntetés, magas összegű pénzbüntetés, kitiltás). Differenciálni kell a nemzetközi szinten elkövetett és a biológiai sokféleséget negatívan érintő cselekményeket, amelyek a legtöbb esetben összefonódnak a szervezett bűnözéssel is. Továbbá, a különösen veszélyeztetett fajok esetében szigorú intézkedéseket kell alkalmazni, a felelősségrevonás mértékét is figyelembevéve.

d) A vadvilággal kapcsolatos bűncselekmények és az egyes térségek *destabilizációja* között már megállapított a szoros összefüggés. Éppen ezért törekedni kell a társadalmi, gazdasági és környezeti hatásokat együttesen kezelő programok és tervek kidolgozására, különösen a természeti erőforrások felhasználásával kapcsolatosan.

e) A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények körére a megfelelő és alkalmazandó jogi eszközök rendelkezésre állnak, így a hangsúly a *végrehajtás* és a *hatékonyság* kérdésére esik.

II.5. A CITES-hez kapcsolódó kritikai észrevételek köre.

Bár sokan a CITES-t az egyik *legsikeresebb multilaterális környezeti egyezményként* aposztrofálják, a rendszer gyengeségei mind a szakirodalomban, mind pedig a gyakorlatban megmutatkoztak.

a) A CITES-hez kapcsolódó három Függelék *különböző védelmi szintet* biztosít a veszélyeztetett fajoknak, amelyek fennmaradását érinti vagy érintheti a kereskedelem. A függelékekkel kapcsolatos kérdéseket részletesen elemeztem (beleértve azok módosításának szabályait) egy esettanulmányon keresztül, az afrikai elefántok populációja tekintetében. Az afrikai elefántok populációja kapcsán kimondtam azt az alaptételt, hogy a fajok védelmére és a veszélyeztetett fajok megmentésére tett erőfeszítések nagyban összefüggést mutatnak a CITES védelmének szintjével.

b) A CITES-hez kapcsolódóan megfogalmazott *kritikai észrevételek* sorában kiemelkedő helyet foglal el az Egyezményhez fűzött *fenntartások* kérdése. A legtöbb esetben a részes államok gazdasági célzattól élnek fenntartással olyan fajok tekintetében, amelyek kereskedelme jelentős bevételt jelent. Azonban ez alapjaiban ássa alá az Egyezmény céljait. Az előbbieken alapján meg kell indokolni, miért is engedték meg egyáltalán a fenntartások tételének lehetőségét? Több faj esetében megmutatkozott, hogy a fenntartások jelentősen alááshatják a fajmegőrzési kísérleteket és éppen ez a kritikai észrevétel az, amely talán a legnehezebben orvosolható. Ha egy-egy állam gazdasága jelentős mértékben egy adott fajra vagy abból készült termékekre épül, az ipari lobbinak nagy szerepe lehet az államok CITES kapcsán képviselt álláspontjának kialakítására. Utóbbi mutatkozott meg a bordás krokodilok kereskedelmi szabályozásában is, amikor 1979-ben azokat áthelyezték volna az I. Függelékbe. Abban az esetben, ha pont a kereskedelmi tevékenység nagyobb részét lebonyolító részes felek nem támogatják a szigorúbb szabályozást, a CITES célkitűzések megvalósulása ténylegesen csorbulhatnak a fenntartások tételével. Ugyanakkor a mai nemzetközi szerződésjogtól nem lehet idegen a fenntartások engedése és azok szerves részét képezik a multilaterális egyezményi rendszereknek. A szerződések integritása tehát már évtizedekkel ezelőtt fejet hajtott a sok, különböző érdeket képviselő állam egy adott egyezményben való tagságának elősegítésével szemben. Mivel a CITES I. Függelékében felsorolt különösen veszélyeztetett fajokkal csupán kis számú állam folytat kereskedelmi tevékenységet, alapvetően nem kérdőjelződnék meg teljesen a célok. Azonban ez csak általános

megállapításnak tekinthető és a mai fajmegőrzési kísérletek során meg kell akadályozni, hogy a gazdasági érdekek akadályozzák a hatékony nemzetközi szabályozás elfogadását és így a veszélyeztetett fajok megőrzését.

c) A *kereskedelmi felfüggesztésekkel* kapcsolatosan felmerül a WTO szabályokkal való összeegyeztethetőség, amely eddig nem került megmérettetésre a vitarendezési testület (DSU) előtt. Megvizsgálva tehát a CITES és WTO szankciós rendelkezéseinek összhangját, a következő következtetések vonhatók le. A probléma elsősorban azon államok esetében merülnek fel, amelyek mind a CITES-ben, mind pedig a vonatkozó kereskedelmi megállapodásban részes felek. Jelenleg ez olyan kérdés, amelyet a részes felek szinte „*hallgatással*” orvosolnak, mivel a DSU előtt soha, egyetlen állam sem indított eljárást egy, a veszélyeztetett fajok kereskedelmére vonatkozó, megtorló vagy hátrányos intézkedés alkalmazása miatt.

Gondolati síkon alapvetően ezek a CITES által alkalmazott kereskedelmi felfüggesztések legtöbbször – véleményem szerint – megfelelnek a WTO megtorló intézkedéseivel szemben támasztott követelményeknek. A kereskedelmi felfüggesztések, embargó, a veszélyeztetett fajok kereskedelme és azzal kapcsolatos problémák miatt, ugyanabban a szektorban kerülnek bevezetésre. Ha a részes fél újra megfelel a követelményeknek – általában a kereskedelmi felfüggesztések egy éven belül feloldhatók – azonnal visszavonásra kerülnek. És végső soron azok vagy a részes felek konferenciáinak, vagy az Állandó Bizottság ajánlásai alapján kerülnek alkalmazásra. Más kérdés az egyes államok által, más államokkal szemben alkalmazott, nemzeti hatáskörben hozott embargós intézkedések hatása. Végső soron azt a következtést vonhatjuk le, hogy nem teljesen elrugaszkodott rendszer a CITES alapján hozott kereskedelmi felfüggesztések köre, azonban a jövőben nem elképzelhetetlen annak DSU előtti megmérettetése. Vajon a környezeti kérdéseket egyre inkább előtérbe helyező WTO milyen döntést hozna egy ilyen, a nemzetközi kereskedelmi jogot és a környezeti érveket mérlegre helyező vitában? *Noreena Hertz* mondta, hogy „*WTO egy olyan szervezet, amely a kereskedelmi értékeket védi....A környezet és az emberi jogok védelmére mindenképpen szükség van egy ellensúlyra.*” Tovább gondolva, vajon ezek az ellensúlyok megvalósíthatók-e a WTO rendszerén belül is? Leszűkítve a kérdést a vadvilágból származó egyedekkel és termékekkel folytatott kereskedelmi tevékenységre, ésszerű megoldásnak tűnik, hogy a már létező két szervezetrendszer, a CITES és a WTO együttműködése valósuljon meg. Azonban a kereskedelmi intézkedések és elfogadott szabályok esetében mindenképpen tekintettel kell lenni a környezetvédelmi érdekek hatékonyabb képviselőire. Jelenleg viszonylag széles körű kooperáció alakult ki a kereskedelmi tárgyú nemzetközi környezeti egyezmények és a Kereskedelmi Világszervezet között. Azonban,

véleményem szerint, a multilaterális környezeti egyezmények „döcögő”, nem zökkenőmentes érvényesülése mindenképpen rányomja a bélyegét a velük kapcsolatos minden egyéb együttműködési kérdésre is. Így érdemes megvizsgálni a kérdést, hogy a környezetpolitikai hiányosságok, szabályozási elégtelenségek nem inkább a nemzetközi és a nemzeti környezeti szabályozás hiányosságaiból adódik-e inkább, mint a kereskedelmi globalizáció hátrányaiból. Ha a válasz igen, akkor a WTO-t és más kereskedelmi szervezeteket, mint a „rossz hír hozóját” hibáztatja a világ a környezeti hátrányokért, mintsem megoldást keresnének a tényleges, alapot képző problémákra. Bár a szabadkereskedelem és a liberalizáció környezeti hatásai vitathatatlanok, ne felejtjük el, hogy amit a szabályozás nem enged meg, az tilalmazott és jogellenesnek minősül. Ha a környezeti érdekek valódi képviselőre kerülnek egy kereskedelmi tárgyalási folyamatban, akkor a későbbi negatív hatások nem feltétlenül abból erednek, hanem inkább a környezetminőségre fordított figyelem csekély voltából és a hatékony védelmi eszközök hiányából.

d) A CITES VIII. Cikke a „*Részes felek által fogantatandó intézkedések*” körében a Függelékben listára vett fajok példányai kereskedelmének vagy birtoklásának vagy mindkettőnek a „*hátrányos jogkövetkezményekkel*” való sújtására kötelezi az államokat, ha az nem fér össze az Egyezmény rendelkezéseivel. A hátrányos jogkövetkezmények kifejezés nem egyenlő a büntetni rendeléssel, így az kimerülhetne a pénzügyi hátrány vagy más enyhébb jogkövetkezmény alkalmazásában. A CITES Titkárság javaslatokkal és a részes felek konferenciáin elfogadott határozatokkal igyekszik segíteni a nemzeti jogalkotást. Kialakításra került egy olyan „modell jogi szabályozás”, amely segítséget nyújthat a belső jog fejlesztéséhez, az Egyezménynek való megfelelés eléréséhez. A vonatkozó dokumentumban is megállapításra került, hogy hogy a CITES tárgykörébe tartozó fajok illegális kereskedelme többféle jogi szankciót vonhat maga után: különösen büntetőjogi, vámjogi és kereskedelmi jogi, így fontos specifikusan meghatározni, hogy melyik jogkövetkezmény vonatkozik kifejezetten a CITES szabályainak megsértésével elkövetett cselekményekre. Bizonyos tényezők indikálják azt, amiért a *bűncselekményi minősítés* megalapozottnak tekinthető. Elsősorban, a cselekmények motivációja tisztán profitorientált, nem pusztán szabályozás megkerülése a cél. Továbbá, a cselekmények kivitelezése nagy részben gátlástalan kereskedők és terjesztők remélt magatartására támaszkodik. Ezt egészíti ki, hogy nem pusztán gondatlan vagy vétlen jogsértésekről van szó, hanem az elkövető tudata átfogja, hogy bűncselekményt követ el, annak a megtörténtét kívánja.

III. Az értekezés témájában megjelent publikációk listája

1. *A veszélyeztetett fajok kereskedelmének uniós szabályozása: a CITES szabályainak végrehajtása az Európai Unióban*

In: Miskolci Jogi Szemle, 13:2 pp. 119-132. (2018.)

2. *A vadvilági bűncselekmény mint a transznacionális szervezett bűnözés egyik formája*

In: FORUM: ACTA JURIDICIA ET POLITICA 8:1 pp. 347-365. (2018.)

3. *A veszélyeztetett fajok kereskedelmi szabályozásának szintjei az Európai Unió tagállamaiban*

In: Fejes Zsuzsanna – Soós Edit – Varga-Jakó Mira Anna (szerk.) A modern állam 21. századi közjogi kihívásai: Az állami funkciók változásai az európai integrációban. Iurisperitus Bt. Szeged pp. 62-67. (2017.)

4. *Combating Wildlife Crime – International and EU approach*

In: Lucian Bercea (szerk.) European Legal Studies and Research, International Convergence of PhD Students in Law, Universul Juridic, Temesvár pp. 717-727. (2017.)

5. *A veszélyeztetett fajok kereskedelmének szabályozása: kétségek és új tendenciák*

In: Kecskés Gábor (szerk.) Doktori Műhelytanulmányok, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr pp. 217-229. (2016.)